

Liknelser i svenskan

Klasić, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:997483>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Paula Klasić

Liknelser i svenskan

Examensarbete

Handledare:

Sara Profeta

juli, 2022

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Liknelser plats i frastypologi	2
3. Jämförelsekonstruktioner i svenska	4
4. Liknelser?	6
5. Liknelser struktur och syntaktiska funktioner	7
6. Analys av liknelser lexikala komposition och semantik	8
7. Slutsats	11
8. Litteratur	12

1. Inledning

Liknelser är fraser d.v.s. jämförande konstruktioner som finns i alla språk. De är bevis på hur vår perception fungerar och på vår unika mänskliga förmåga att upptäcka likheter mellan företeelser och ting och koppla ihop en tankedomän med en annan. De är också bevis på att vi är benägna att uttrycka verkligheten omkring oss på ett bildligt och expressivt sätt. Några liknelser uppstår i samma form på flera språk, som till exempel liknelsen *klart som dagen* som har sina motsvarigheter i både engelskan och kroatiskan, *clear as a day* respektive *jasno kao dan*. Sådana är belägg på kontakter mellan kulturer och deras gemensamma historier och ömsesidiga litterära och religiösa inflytanden. Enligt Novoselec (2017) är just liknelsernas semantiska genomskinlighet den som kan avslöja särdrag av kulturkretsar i vilka vissa jämförelser uppkom. Samtidigt finns det liknelser som är kulturspecifika och utmärkande för visst språk som till exempel den svenska liknelsen *lugn som en filbunke*. Filbunke eller fil är en känd svensk maträtt och denna liknelse hade uppkommit i just den svenska miljön där filbunke var ett vanligt, vardagligt föremål som svenskar hade i sin omgivning. Just dess vanlighet och höga frekvens var en anledning till att ordet filbunke blev en del av en etablerad fast fras som fortfarande används idag.

Detta examensarbete är ett försök till att ge en kortfattad men så komplett som möjligt översikt över liknelsernas grundläggande fraseologiska, syntaktiska, semantiska, och stilistiska särdrag samt försök att definiera deras plats i det svenska språket. Därför ska jag först analysera var liknelser befinner sig i frastypologi enligt Emma Sköldbergs verk *Korten på bordet* (2004) och beskriva liknelsernas särdrag i förhållande till andra fasta fraser. Vidare ska jag med hjälp av Ulla Clauséns analys av jämförelsekonstruktioner (2005) kartlägga liknelsernas struktur och funktion jämfört med andra jämförelsekonstruktioner. Förutom detta ska jag fokusera på liknelsernas syntaktiska egenskaper. Slutligen är målet med väl definierad teoretisk bakgrund att beskriva några svenska liknelser i form av semantisk analys med hjälp av Alexej Alösjins *Ordbok över svenska liknelser* (2020).

2. Liknelser plats i frastypologi

Fraseologiska enheter eller fraseologismer är fortfarande inte ett exakt definierat språkligt fenomen och det finns ingen enighet om deras namn. Därför förekommer det många konkurrerande termer både internationellt och i svensk terminologi och några av de är följande: *bildligt uttryck*, *idiom*, *idiomatisk fras*, *fast fras*, *lexikaliserad fras/ordförbindelse*, *stående talesätt/uttryck*, *liknelse* etc. (Sköldberg, 2004:20). Anledningen till detta är att olika språkvetare har olika inställningar till definiering av fasta fraser på grund av vad de anser är viktigt att lägga tonvikt på. Två svenska skribenter, Anward och Linell har i sin artikel (1976) diskuterat olika typer av *lexikaliserade fraser* som finns i svenska språket och vad som är deras utmärkande drag. Med denna term ville de poängtera att sådana uttryck, som består av flera lexikala enheter, som t.ex. *bada naken*, *dum i huvudet*, *klippt och skuren*, *hålla mun* etc., finns som stelnade helheter i språkbrukarens ordförråd och som sådana används de. Just reproducerbarhet är en av fyra grundläggande egenskaper som tas upp av Matešić (1978) i hans definiering av fasta fraser. Detta betyder att fraser som helhet reproduceras under talhandlingen. Vidare har Emma Sköldberg (ibid.) mer detaljerat kartlagt det svenska fraseologiska systemet. I enlighet med Anward och Linells verk har hon utarbetat en typologi av ordförbindelser i vilken hon sätter fokus på två egenskaper. Det ena är graden av fixering och det andra är graden av härledbar betydelse som hon också kallar för *idiomaticitet*. Den betyder att frasens sammanlagda betydelse inte kan härledas utifrån konstituerande elementens respektive betydelse (ibid. s 2) d.v.s. att den får en ny betydelse som en helhet som är annorlunda än summan av betydelser av de enskilda delarna. I sin typologi sätter Sköldberg *lexikaliserade liknelser* i kategorin *fasta fraser* som hon skiljer från kategorier *fria konstruktioner* och *kollokationer*. Denna åtskillnad gör hon på grund av graden av fixering. Fria konstruktioner är inte ens fixerade och som sådana står de i motsats till fasta fraser. De är produktiva syntaktiska sammanställningar som "[i princip] kan maximalt utnyttja de möjligheter till variation i ordföljd och konstruktionstyp som språket tillhandahåller, medan lexfraser har stora restriktioner på vilka transformationer de kan undergå" (Anward & Linell, 1976: 93). Lexfraser i detta citat syftar på kategorin fasta fraser. Exempel på fri konstruktion är *en klok apa* som kan variera i meningar efter behov och ändra sin form till *den kloka apen*, *de där kloka aporna* etc. utan att det blir ogiltigt. Förutom detta är *en klok apa* inte en vanlig kombination av ord som man vardagligt hör eller säger medan uttryck som *rött vin*, *fast besluten* eller *borsta tänder* är. De är exempel på ord som vanligen förekommer i språket tillsammans och de betecknas med termen *kollokation*. Att säga *tvätta tänder*

i stället för *borsta tänder* är inte semantiskt fel men det senare låter mer ”svenskt” d.v.s. det är en fras som de svensktalande normalt använder för att beskriva denna handling. Just kollokationer befinner sig någonstans mitt emellan fria konstruktioner och fasta fraser när det gäller bokstavlighet och graden av fixering. Den tredje gruppen, *fasta fraser*, är de som är mest fixerade och de delas vidare upp i två underkategorier med hänsyn till idiomaticitet: de med härledbar och icke-härledbar betydelse. Liknelser tillhör underkategorin av fraser med icke-härledbar betydelse så den andra kategorin diskuteras inte här. Denna underkategori består av fraser som kan fungera som hela satser, *ordspråk*, och fraser som utgör bara en del av en sats, *lexikaliserade fraser*, *idiom*, *lexikaliserade liknelser* och *kinegram*. Ordspråk är fraser som uppvisar hög idiomaticitet. I ordspråket *Det är ingen ko på isen* som betyder *det finns ingen anledning till oro* inga av dess komponenter hänvisar till dess egentliga innebörd och därför kallas de också för icke-kompositionella. Sådana uttryck liknar liknelser eftersom de är mer eller mindre metaforiska och deras särdrag är att de förmedlar någon form av levnadsvisdom (Sköldberg 2004:33). Ovan nämnda *lexikaliserade fraser* fungerar bara som en del av en sats och de kännetecknas av sammanfattningsaccent och ofta helhetsböjning samt morfologiska och syntaktiska oregelbundenheter. Med andra ord kan de ofta innehålla ålderdomliga böjningar eller ordföljd. (Anward & Linell 1976:90). Exempel på detta är fraser *skämt åsido*, *oss emellan*, *till havs* etc. Spår som vittnar om hög ålder kan också finnas i liknelserna och det finns många liknelser som idag är urmodiga som t.ex *läcka som ett såll* där är ett gammalt ord för ”sil” eller *blek som en hamn* där *hamn* återstod som ett gammalt ord för ”skugga” (Alösjin, 2020:115/51). Mer detaljerad semantisk analys av liknelserna kommer att framläggas nedan. Vad som enligt Sköldberg skiljer lexikaliserade fraser från idiom är att de flesta idiomerna har ett figurativt innehåll d.v.s. de ofta grundar sig på metaforiska eller metonymiska förhållanden. Samma gäller för liknelser. Detta kan man i synnerhet märka i idiomet *en hård nöt att knäcka* där fysisk egenskap av ett föremål kopplas till egenskap av något abstrakt, icke handgripligt problem och idiom därför betraktas inte bokstavligt. Till detta tillägger hon att ”det är som regel svårare att härleda ett idioms betydelse utifrån komponenternas semantiska egenskaper än vad det är när det rör sig om en lexikaliserad fras” (2004:33). I sin typologi nämner Sköldberg *sova som en stock* som ett exempel på *lexikaliserad liknelse* men begreppets förklaring utelämnas. I avhandlingen nämns bara ett problem som uppstår med terminologin när det gäller liknelser. Medan Brylla anser liknelsen *vara hungrig som en varg* (1986) vara ett talesätt, ser Sköldberg själv den som en blandning av idiom,

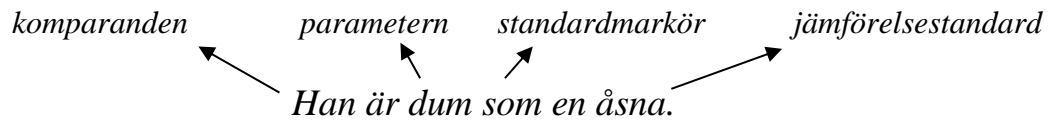
liknelser och bevingade ord¹ (2004:20). Att många liknelser uppstår i Hübinette och Odenstedts idiomordbok (1988) visar också att de inte ännu är klart definierade och att de fortfarande blandas ihop med andra fasta fraser. *Hänga med huvudet* är ett exempel på *kinegram* som är det sista begreppet i denna kategori och den hela typologin. Sköldberg definierar dem som kortfattade fraser som ofta är metonyma, som symboliserar en fysisk gest och har en institutionaliserad betydelse. Hon påpekar att många kinegram är kulturspecifika, vilket vissa liknelser också är. Skillnad är att kinegram har kulturspecifika formuleringar medan liknelser innehåller kulturspecifika lexem.

3. Jämförelsekonstruktioner

Ulla Clauséns artikel (2004) fungerar som en förlängning av Sköldbergs frastypologi. I den behandlar Clausén olika typer av konstruktioner som uttrycker jämförelse och hon vill visa att de finns inom alla fraskategorier (2004:84). Hennes modell består av fyra huvudkategorier av fraser: *argumentstrukturer, kollokationer, idiomklustret och pragmatiska klustret*. Kategorin som är av mitt intresse är idiomklustret eftersom liknelser ingår i den tillsammans med talesätt, som en underkategori till idiom (ibid s. 75). Detta är i enlighet med Sköldbergs frastypologi där liknelser också står som nära besläktade med idiom på grund av att de båda är metaforiserade och har värderande funktion. Här kommer att diskuteras liknelsernas grundläggande egenskaper medan även de andra typerna av jämförelsekonstruktioner tas i beaktande för att visa vad som är typiskt bara för liknelser och på vilket sätt de skiljer ut sig från de andra konstruktionerna d.v.s. från *konkreta jämförelser, jämförande kollokationer, jämförande talesätt och jämförande pragmatiska fraser*.

I en kort översikt över jämförelsekonstruktioners struktur hänvisar Clausén till Hammarbergs (1995) analys av jämförelses komponenter vars termer hon tar över. Angående deras struktur är de enkelt och tydligt konstruerade språkliga enheter. Den enhet i jämförelsen som jämförs med något och som fungerar som en utgångspunkt kallar han *komparanden*. Denna komponent som komparanden jämförs med kallas för *jämförelsestandard* och den motsvarar Fink-Arsovskis (2002) C-del. *Parametern* eller A-delen är den tredje komponenten och den som anger vad jämförelsen avser. *Standardmarkör* eller B-delen förbinder alla komponenter i en helhet och i svenska liknelser är den konjunktion *som*. Jämförelsen som helhet ser ut så här: A+B+C.

¹ *Bevingade ord* definieras som välkända uttryck som kan härledas till en viss upphovsman eller källa. Som exempel ger hon Tegnér's formulering *Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta*. (Sköldberg 2004:32)

Figur 1. Jämförelsekonstruktions komponenter

Clausén börjar sin analys av olika jämförelsekonstruktioner med *konkreta jämförelser*. I hennes modell tillhör de kategorin *argumentstrukturerna* vilken är den som innefattar produktiva syntaktiska konstruktioner. Med andra ord är deras form inte konventionaliserad. Att de är konkreta innebär att komparanden finns i samma domän som jämförelsestandardens d.v.s. båda komponenter är egentligen jämförbara (Clausén 2004:77). Exempelmening är *platina är dubbelt så tungt som bly*. Denna mening sätter hon i motsats till *väska är tung som bly* som hon kategoriserar som liknelse eftersom här tillhör de två komponenter, *väska* och *bly*, olika domäner medan både *platina* och *bly* är metaller. Vad som kännetecknar konkreta jämförelser är att både komparandens och jämförelsestandardens fack är öppna och vilka pronomen eller substantiv som helst kan finnas på deras platser. *Jämförande kollokationer* befinner sig bland *kollokationerna*. Vad som skiljer dem från konkreta jämförelser är att jämförelsestandardens fack är fyllt medan komparandens inte är det. Men det begrepp som är jämförelsestandard måste fortfarande finnas inom samma domän som komparanden. Som exempel på jämförande kollokation anger Clausén *ngt är vitt som en lilja* där *ngt* kan vara t.ex. näckros eller någon annan blomma och *vitt som en lilja* är den fasta delen. Vidare är *liknelser* såväl som *jämförande talesätt* underkategorier till idiom. Liknelser ska i mer detalj analyseras i nästa avsnitt. Vad som karakteriserar talesätt är att både komparandens och jämförelsestandardens fack är fyllda och fasta. I jämförande talesätt *bättre sent än aldrig* och *blod är tjockare än vatten* kan man inte ersätta någon av komponenterna med något annat ord utan att det tappar sin etablerade mening. Enligt Clausén har talesätten modal funktion (ibid. s. 82) d.v.s. att de uttrycker talarens förhållningssätt till en viss situation. Den senare ovan nämnda exempelmening skulle betyda att talaren anser att familj alltid *bör* vara viktigare än andra relationer, t.ex. vänner eller älskare.

4. Liknelser?

Som jag tidigare förklarat är liknelser jämförande konstruktioner som uttrycker ett semantiskt förhållande (Melvinger, 1984:129). I Svensk ordbok definierar man liknelser som ”jämförelse i förklarande syfte, ofta i form av en liten berättelse.”² De används för att på ett konnotativt sätt jämföra två eller flera olika företeelser, idéer eller föremål (Novoselec, 2017:181). Att de är konnotativa betyder att deras betydelse grundas på association. Enligt Clauséns (2004:78) analys är vad som skiljer de konkreta jämförelserna från liknelserna att komparanden och jämförelsestandarderna tillhör olika domäner. Därför, för att förståelsen mellan två personer ska nås, måste de båda vara medvetna om dessa ”dolda” relationer mellan två objekt eller handlingar som jämförs. Just graden av idiomacitet är den som kan göra förståelsen omöjlig om liknelsen inte förr har blivit en del av någons språkkunskap. I sitt examensarbete framhäver Lindmark (2015:5) Wellanders (1939) anmärkning att ”en viktig komponent för användningen av liknelser är att skribenten bör vara medveten om läsarens förutsättningar att tolka betydelsen.” Detta kan kopplas till graden av institutionalisering, en egenskap som Sköldberg tar upp som viktig vid definiering av fasta fraser. Liknelse är en institutionaliserad fras precis eftersom det finns ”många individer inom en språkgemenskap [som] känner till (och eventuellt använder) de[n] och har en uppfattning om att den inte skall tolkas bokstavligt (2004:23).” Till skillnad från konkreta jämförelser som är beroende av kontext och skapas ad hoc i viss kommunikativ situation (Novoselec, 2014:181) är liknelser etablerade och stereotypa. Alösjin (2020:1) påpekar dessutom att det är viktigt att skilja mellan fasta och individuella liknelser. Han säger att ”de fasta liknelserna förekommer regelbundet i tal och skrift, vilket de individuella liknelserna inte gör.” I detta examensarbete kommer bara de fasta liknelserna att betraktas. Novoselec framhäver dock att processen av fraseologisering av liknelser är snabbare än av andra lexikaliserade fraser t.ex. idiom. Därför kan de nyskapade individuella eller poetiska liknelser som man använder som retoriska figurer inom litteratur bli lättare fasta. Som en följd av ständig ömsesidig påverkan av internet och sociala medier kan detta hända ännu snabbare idag.

5. Liknelsernas struktur och syntaktiska funktioner

² <https://svenska.se/so/?sok=liknelse&pz=4>

Som tidigare nämnts är den vanligaste strukturen av jämförelser A+B+C. Enligt Novoselec (2014:182) är denna tredelade struktur den som oftast förekommer vid liknelser i svenskan. A-delen eller parametern är i högsta grad adjektiv, som i *svart som natten*, *len som honung*, *stark som en oxe* och sedan följer verb, som i *vara som hittad*, *gå som en klocka*, *slita som en hund*. Till skillnad från t.ex. kroatiska finns det inga svenska liknelser där parametern är substantiv (ibid.). C-delen eller jämförelsestandard är oftast substantiv (*vig som en apa/ekorre/katt/panter*), men den kan också vara antingen pronomen/particip ((*vara*) som *galen*, *sitta som gjuten/klistrad/fastvuxen*, *stå som förstenad*) eller syntagm, oftast nominalfras (*känna sig som femte hjulet under vagnen*). Liknelser vars C-delen d.v.s. jämförelsestandard är en sats förekommer sällan i svenskan. Exemplet är *se ut som man sålt smöret och tappat pengarna*. Liknelser med tvådelad, B+C struktur är inte så talrika som de med tredelad struktur, men de finns ändå. Detta kan förklaras med att verben *vara* och *bli* ofta betraktas som semantiskt tomma. Detta illustreras av följande exempel (*vara*) som *en blix från en klar himmel*, (*vara*) som *en tjuv om natten*, (*vara*) som *en gammal tant(e)*. Med Clauséns ord är komparands fack av liknelserna öppet, medan jämförelsestandardens fack alltid är fyllt (Clausén 2004:78). Vidare vad som karakteriserar liknelser är att komparanden och jämförelsestandard inte kan byta plats vilket är en egenskap till som skiljer liknelserna från de konkreta jämförelserna och de jämförande kollokationerna.

Kännetecknande för svenska och andra skandinaviska språk är antal jämförande sammansättningar och deras allmänna användningsfrekvens. I jämförelse med liknelser låter sådana uttryck mer moderna och de används oftare i nutida svenska, antagligen på grund av deras kortare form. De är morfosyntaktiskt omvandlade liknelser som uttrycker jämförelse utan standardmarkörer. Sammansättningar *likblek* (*blek som ett lik*), *iskall* (*kall som en is*), *solvarm* (*varm som en sol*), *svinglad* (*glad som ett svin*) etc. är några exempel på dem (Novoselec 2014:182). Vad som hänt i omvandlingen är att parametern blev huvudledet av sammansättningen och jämförelsestandard det sista ledet. Novoselec anser att sådana uttryck måste inkluderas som underkategori till liknelser.

Som tidigare sagt fungerar liknelser aldrig som hela satser utan de utgör en del av en sats. I ramen av en sats kan de ha olika syntaktiska funktioner. Liknelser som innehåller ett verb brukar ha en predikativ funktion, både som bundet och fritt predikativ. Som exempel på detta ger Novoselec meningen "*Han satte sig och rodnade som en kräfta*". Adjektiviska liknelser uppkommer antingen som ett nödvändigt subjektspredikativ som det gör i meningen "*Jag har bränt mig i solen så att*

jag var röd som en kokt kräfta i typ en vecka” (Alösjin 2020:72) eller som ett attribut, vilket exemplifieras i meningen ”Han kramade mig med händerna *kalla som is*”. Både adjektiviska och substantiviska liknelser kan fungera som adverbial. Meningar ”Hon kom in *som furie*” och ”Han stirrade på mig *som galen*” är exempel på liknelser som har adverbiell funktion.

6. Analys av liknelser lexikala komposition och semantik

Liknelser uppvisar en stor mångfald av lexikala enheter. Inte ovanlig är modifiering och variation av en och samma liknelse. Om flera liknelser har samma parametrar men olika jämförelsestandarder som tilläggs till dem utgör de en rad av synonymiska liknelser eftersom det är parametern som styr betydelse (Melvinger 1984:133). Exempel på synonymiska raden kan vara liknelser *mager som en pinne/räka/skelett/skrika/speta/sticka* där alla betyder samma sak, ”väldigt mager”. Dessutom kan olika liknelser ha en gemensam jämförelsestandard men olika parametrar och de kan antingen behålla sin betydelse d.v.s. vara synonyma eller ha annorlunda betydelser. Synonyma liknelser *full/packad som en alika* och *darra/skaka som ett asplöv* och liknelser *dum/lugn/lat som en ko* och *röd/hård som koppar* skiljer sig i betydelse på grund av annorlunda egenskaper som vill betonas hos samma föremål eller djur.

Vidare kan val av lexikala enheter genomskåda kulturell och historisk bakgrund. Till exempel finns det en stor mängd liknelser som har sina rötter i Bibeln och kristna motiv. En av de är *fara fram som ett jehu* med betydelsen ”röra sig snabbt utan att se ngt i sin väg” (Alösjin 2020:60). Alösjin förklarar att Jehu var den skoningslöse judiske kungen som rusade och rasade runt i sin stridsvagn. Han fick sin artikel och blev *ett jehu* genom konventionalisering. Liknelse *menlös som en duva* kommer direkt från Bibeln.³ Några andra religiösa liknelser är *gammal som Methusalem*, *vara som en bibel*, *läsa ngt som fan läser Bibeln*, *vara ful som en djävul*. Vissa liknelser kan hänvisa till kulturella rötter och litterära, folkliga och lokala traditioner samt kulturspecifika erfarenheter. Liknelser *vacker som en grekisk gud* och *gå fram som en furie*⁴ avslöjar svensk förbindelse med västerländsk kulturkrets d.v.s. den grekiska och den romerska mytologin. Det finns

³ ”Se, jag sänder eder åstad såsom får mitt in ibland ulvar. Varen fördenskull kloka såsom ormar och menlösa såsom duvor” (Matt 10:16)

⁴ Inom den romerska mytologin är en furie en hämndgudinna som har alltid varit arg. Den förklaringen bidrar till liknelser betydelse att förflytta sig snabbt och våldsamt. (Alösjin 2020:40)

också liknelser som kan kopplas till utmärkande svenska eller skandinaviska erfarenheter eller vissa perioder i skandinavisk historia. Exempelvis liknelse *fin som en snus* härstammar från en tid då det ”tillverkades mycket snus i Sverige och det ansågs fint att köpa och använda snus” (ibid. s. 109). *Rik som ett troll* innehåller väsen från den nordiska folktron, troll, som ansågs besitta stora rikedomar. Sådana liknelser kan också avslöja intressanta anekdoter. Liknelse *full som en alika/kaja*, som betyder ”jättefull”, uppkom i tiden då det var vanligt att se berusade kajor som åt jäst avfall av mäsk. *Skina som solen i Karlstad*, i betydelse att se glad ut, uppkom eftersom solen associerades med Karlstaden där en flicka som kallades ”Sola i Karlstad” bodde och var alltid på gott humör. Några andra av hans exempel är *vara som kärringen mot strömmen, gå fram som en bärsärk, lugn som en filbunke, rak som en moraklocka*.

Den viktigaste egenskapen av liknelser är deras kraft att jämföra ting på bildligt sätt och att sätta annars oförenliga saker i relationen. Skapande av liknelser kan vara en följd av en associativ process där sammankoppling mellan parametern och jämförelsestandard är realistisk d.v.s. möjlig som i liknelse *flitig som en myra*. Denna sammankoppling kan också vara helt utan logik, absurd som i den kroatiska liknelsen *dum som en stock* (Matešić 1976:215). Skog-Södersved & Malmqvist (2007) framhäver att inte alla liknelser är transparenta eller icke-transparenta i samma grad. Liknelsen *hungrig som en varg* nämner de som en som är mer transparent än *sova som en stock*. Detta kan å ena sidan förklaras med vår uppfattning av att varg är en varelse och kan vara hungrig liksom människor kan. På samma sätt kan myror uppfattas som flitiga på grund av deras ständiga rörelse eller kunskap om deras liv i ett hierarkiskt ”samhälle” där flest av de tjänar som arbetare. Å andra sidan är stock ett livlöst föremål som inte kan sova eller göra något alls och spån kan vara vare sig dumt eller smart. Därför är dessa jämförelser mindre transparenta än de första och kan anses ha en icke-härledbar betydelse. De mindre transparenta liknelserna är oftast de som är kulturspecifika eller de som ursprungligt uppfanns i en annorlunda miljö. Här tillhör också liknelser som bara baseras på våra föreställningar som t.ex. liknelsen *gå som på moln* vilken betyder ”att känna sig euforisk”. Även om ingen människa har faktiskt berört molnen eller gick på dem har vi förmågan att föreställa oss att de är mjuka och lätta. Liknelser kan också vara mer eller mindre transparenta angående talarens åsikter. T.ex. om någon gillar insekter och vet att bi aldrig ger sig på någon om de inte är provocerade ska hen inte tänka att liknelse *arg som ett bi* är en bra jämförelse. Novoselec (2014) säger dock att antal liknelser med oklar logisk sammankoppling är mindre än antal liknelser som baseras på förnuftiga eller åtminstone begripliga jämförelser. Dessa

liknelser kan sägas vara mer genomskinliga. Några exempel med en självklar jämförelse är: *vara som en ond dröm, vacker som en docka, liten som en dvärg, bränna som en eld, röd som en kräfta, tunn som ett löv, hård som sten etc.* Liknelsers särdrag är deras kraft att återkalla bilder, ljud, texturer, lukter och känslor och på så sätt överföra mening och poäng. Exempel på detta är liknelser: *kuttra som en duva, bete sig som ett djur, ragla som en drucken, vara som en elefant i porslinsbutik, springa som om man har eld i baken, flockas som flugor kring en sockerbit, klättra som en get, se ut som en ledsen hund etc.*

När det kommer till deras funktion och användning har liknelser intensifierade funktion (Clausén 2005, Matešić 1976). Med dem uttrycker vi graden av någon egenskap. När vi säger t.ex. *han är glupsk som en varg/listig som en räv/tjock som en tunna* menar vi att han är ”jätteg룹sk/jättelistig/jättetjock”. Om parametern är ett verb kan en liknelse också ha en intensifierade funktion, som i t.ex. *ljuga/supa/svära som en borstbindare* med innebörden att ”någon ljuger/super/svär i övermått” (Clausén, 2005:80). Enligt Clausén är det bara standardmarkören som skiljer en liknelse från ett idiom och om den blir förlorad glider liknelsen över till kategorin idiom. Därigenom får idiomet dock en lite annorlunda betydelse. Att säga att *någon är modig som ett lejon* betyder inte samma sak som *någon är lejon*. Intensifierade funktionen från första meningen där någon beskrivs som mycket modig försvinner och det förblir oklar vilken egenskap av lejonet underförstås med den andra meningen (ibid.)

Liknelser kan också användas för att specificera eller modifiera handlingen eller tillstånd (Matešić, 1976). Exempel på specificering är liknelse *svart som natten* eftersom något inte kan vara ”mer svart” än något annat. Att säga *tiga som muren* är ett exempel på modifiering eftersom det inte betyder ”att tiga mycket” utan att ”inte säga någonting alls”, såsom muren gör. Liknelser använder man ofta för humors skull eller för att uttrycka ironi. Ironiska liknelser betyder motsatsen till det man menar med dem eftersom parametern inte alls är karakteristisk för det. Exempel på detta är *klok som ett får, smidig som ett kassaskåp/kylskåp, kallt som i helvete*.

Liknelsers kännetecken är att de oftare används för att understryka negativa egenskaper än de positiva. Därför är några liknelser kränkande och även vulgära som t.ex. *ful som fan/en djävul, full som ett arsel, sitta som ett fån* (att ge intryck av att vara dum eller trög (Alösjin 2020:42)), *stirra som ett fån, dum som en gås, bete sig som en åsna, glo som en ko* (att titta på ngn med ett ointelligent ansiktsuttryck (ibid. s. 68)) etc.

7. Slutsats

Alla liknelser visar att i bakgrund av deras skapande står särskilda mänskliga kognitiva mekanismer som hjälper oss att förstå ett ting med hjälp av ett annat. Det är de som möjliggör överförande av egenskaper från en domän till en annan och som till slut berikar vårt språk, gör det mer intressant, lekfullt och rikt. Men de är ett fortfarande inte tillräckligt undersökt ämne inom svensk fraseologi. Gränserna mellan de och andra fasta fraser, definierade av Emma Sköldberg, är fortfarande suddiga och detta kan ses i en stor mängd verk där liknelser fortfarande beskrivs som idiom. Att de uppvisar hög variabilitet i valet av lexem, i sin semantik, satsfunktion och användning är en försvårande omständighet. Därför kan liknelser analyseras mycket djupare än jag hade gjort i det här examensarbetet och delas upp i fler underkategorier beroende av var nämnda område och särdrag. Medan en del liknelser är genomskinliga och grundas på logiska, iögonfallande förhållanden mellan ting, är den andra delen mer metaforiska, mer figurativa, och man kan säga mer kreativa, samt kräver lite noggrannare analys för att de ska förstås. Tillika är en stor mängd liknelser idiomatiska och kan förstås bara om en person har antagit liknelsens betydelse i sammanhanget av ett språksamhälle och dess kultur. Deras användning avslöjar människors inställningar till miljön, företeelser och handlingar och mekanismer på vilka de grundas. Därför är de ett viktigt fenomen inom språkkunskap och bör inte ignoreras.

8. Litteratur

Alösjin A. (2020). *Ordbok över svenska liknelser*. Umeå: Lys.

Anward J., Linell P. (1976). *Om lexikaliserade fraser i svenskan*. I: *Nysvenska studier* 55-56, 76-117.

Clausén, U. (2005). *Jämförelsekonstruktioner i Svensk konstruktionsordbok – struktur, variation och funktion*. I: *Nordiske studier i Leksikografi* 6, Torshavn: Nordisk Forening for leksikografi. 75-85.

- Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF Press.
- Hubinette, L., Odenstedt, B. (1988). *Ord och inga visor: 2000 svenska idiom i engelsk översättning*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindmark C. (2015). *Hungrig som en gnu och snäll som en karamell: En korpusstudie över nutida liknelser i svenska bloggtexter*. Examensarbete. Stockholms universitet.
- Melvinger J. (1984). *Poredbeni frazemi*. I: *Jezik: Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatsko filološko društvo. 31, 5, 129-160.
- Matešić J. (1978). *O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku*. I: *Filologija* 8, 211-217.
- Novoselec Z. (2014). *Neka obilježja poredbenih frazema u švedskom jeziku*. I: *Glimpses of the North: Discovering Scandinavia och Scandinavian Studies*. Zagreb: Srednja Europa, 179-187.
- Skog-Södersved M. & Malmqvist A. (2007). *Vad är ett idiom? Om definitioner, terminologi och typologi*. I: *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet*. Vasa: Vaasan yliopisto, 317-327.
- Sköldberg E. (2004). *Korten på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*. Göteborg: Styrelsen för Meijerbergs institut vid Göteborgs universitet

Sažetak – Poredbeni frazemi u švedskom jeziku

Ovaj je završni rad analiza poredbenih frazema u švedskom jeziku. Poredbeni frazemi i dalje su nedovoljno istražen jezični fenomen unutar švedske frazeologije i zbog tog razloga nisu u potpunosti jasne granice između njih i ostalih frazema kao što su primjerice idiomi. Poredbeni frazemi, ili *liknelser* kako se zovu na švedskom, su fraze koje karakterizira slikovitost,

konotativnost i ekspresivnost. U kontekstu ostalih frazema, uz pomoć frazeološke tipologije Emme Sköldbberg, opisuju se kao ustaljene poredbe koje ne stoje same, već čine dio rečenice. Nadalje se analizira njihova struktura, koja je kao što pokazuju svi primjeri u radu, najčešće trodijelna, oblika A+B+C, kao i sintaktičke funkcije koje oni mogu imati unutar rečenice. Ključni dio ovoga rada bavi se njihovim leksičkim sastavnicama te značenjima koja se ostvaruju pri uspoređivanju manje ili više bliskih pojava. Upravo se na temelju sličnosti između pojava, odnosno logičnosti veze između sastavnica poredbeni frazemi dijele na one s više ili manje prozirnim značenjem. Drugim riječima, neki su poredbeni frazemi više idiomatični od drugih i trebali bi se manje shvaćati kao doslovni, a samim time su i manje slikoviti. Upravo je posebnost poredbenih frazema ta da uspijevaju prenašati značenja iz jedne domene u drugu, a pritom dočaravati, isticati i pojačavati karakteristike različitih situacija, pojava, ljudi i osobina na kreativan način.

Abstract – Similes in Swedish language

This bachelor thesis is an analysis of Swedish similes. Similes are still not enough researched linguistic phenomenon within Swedish phraseology and for this reason the boundaries between them and other phrasemes such as idioms are not entirely clear. Comparative idioms, or *liknelser* as they are called in Swedish, are phrases characterized by imagery, connotativeness and expressiveness. In the context of other idioms, with the help of Emma Sköldbberg's phraseological typology, they are described as established comparisons that do not stand alone, but form part of a sentence. Furthermore, their structure is analyzed, which, as shown by all the examples in the thesis, is usually three-part, of the form A+B+C. Their syntactic functions are analyzed as well. The key part of this paper deals with their lexical components and the meanings that are realized when comparing more or less similar phenomena. It is precisely because of the similarity between the phenomena, that is, the logic of the connection between the components, that similes are divided into those with more or less transparent meaning. In other words, some similes are more idiomatic than others and should be taken less literally, and thus are less figurative. The charm of comparative idioms is that they manage to transfer meanings from one domain to another, and at the same time evoke, highlight and enhance the characteristics of different situations, phenomena, people and traits in a creative way.

